

KRYSTYNA SZAFRANIEC

12 marca 1955 – 3 września 2022

W dniu 3 września 2022 roku tragicznie zmarła profesor Krystyna Szafraniec. Była badaczką, która na wielu polach zapisała się w historii naszej dyscypliny. Jej nieoczekiwana i nagła śmierć przerwała kolejne plany badawcze, wydawnicze i organizacyjne.

Krystyna Szafraniec w 1973 roku rozpoczęła (z najlepszym rezultatem na egzaminach wstępnych) studia pedagogiczne rozszerzone o program socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. To w trakcie studiów na zaproszenie Międzywydziałowego Studenckiego Koła Naukowego UMK wzięła udział w „obozie naukowym”, który był pierwszą ekspedycją empiryczną w ramach wieloletniego zespołowego badania podłużnego nad tą samą kohortą młodzieży urodzonej w 1957 roku, prowadzonego przez działającą w Toruniu Stację Naukowo-Badawczą Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. To wieloletnie badanie (które zyskało później nazwę Toruńskich Badań Podłużnych, a po 1997 roku Toruńskich Badań Podłużnych Pokoleń) dotyczyło problematyki związków edukacji i zmian w cyklu życia młodzieży na tle przemian społecznych. Zakładano pierwotnie, że badanie to potrwa do czasu podjęcia przez tę młodzież pracy zawodowej, to znaczy do około 1985 roku. Krystyna Szafraniec przez całe swoje życie naukowe włożyła w to badanie wiele twórczego wysiłku.

W Instytucie Pedagogiki UMK stawiała pierwsze kroki zawodowe – pracowała tam w latach 1977–1983. W roku 1984 podjęła pracę w toruńskiej Stacji

IRWiR PAN, w której najpierw wspólnie z Ryszardem Borowiczem, a następnie samodzielnie kierowała dalszą realizacją badań podłużnych. Już w trakcie kierowania projektem, w 1997 roku, uzupełniła je o badanie młodzieży odpowiadającej wiekiem dzieciom pierwszej kohorty i czyniąc badanie podwójnym studium podłużnym (*double longitudinal study*).

Przez okres pracy w Stacji IRWiR PAN (lata osiemdziesiąte i początek lat dziewięćdziesiątych) była bardzo aktywną uczestniczką tzw. czwartkowego seminarium „Nieobecne dyskursy” współkierowanego przez Zbigniewa Kwiecińskiego i Lecha Witkowskiego. Próbowano na nim zrozumieć istotę polskiego realnego socjalizmu i jego upadku, w szczególności w związku z rozwojem świadomości moralnej, społecznej i obywatelskiej oraz zaproponować alternatywę dla istniejącego systemu edukacji publicznej (na seminarium goszczono m.in. Aleksandrę Jasińską-Kanię, Leszka Nowaka, Jadwigę Staniszkis, Danutę Markowską, Andrzeja Macieja Kaniowskiego, także zagranicznych filozofów, jak Henry Giroux, Peter McLaren i Richard Rorty z USA, czy Ricardo Massa z Włoch).

W roku 1986 Krystyna Szafraniec obroniła rozprawę doktorską pt. „Proces adaptacji osobowości do gwałtownych zmian społecznych” (promotor prof. Zbigniew Kwieciński; recenzenci: prof. Bogdan Suchodolski i prof. Władysław Adamski), w której zrekonstruowała teorię anomii Emile’a Durkheima i Roberta Mertona, a także zastosowała ją do badania doświadczania zmian przez uczestników przemian w latach 1981–1982. Wyniki jej badań przez wielu oceniane były jako niezwykle odkrywcze. Wydała je potem w dwóch książkach: *Anomia – przesilenie tożsamości* (UMK, 1986) i *Człowiek wobec zmian społecznych* (PWN, 1990). Ta ostatnia monografia uzyskiwała nagrodę im. Stanisława Ossowskiego za rok 1990 przyznaną przez PTS.

Krystyna Szafraniec wniosła do toruńskiego zespołowego badania nowe pytania i problemy, dodała m.in. perspektywę pytań o pokoleniowe mechanizmy zmiany i stabilizacji społecznej. Pokolenia jako czynnik społecznej zmiany (a nie tylko ich lustro) umieściła również w centrum swojej ostatniej książki, która ukazała się wiosną 2022 roku: *Pokolenia i polskie zmiany. 45 lat wzdłuż czasu* (PWN, 2022). Tam możemy przeczytać, że badanie pokoleń uważała za „interesującą metodę śledzenia społecznej zmiany, szczególnie użyteczną tam, gdzie zmiany zachodzą w sposób nieciągły, nieliniowy, gdy nie da się go prosto i logicznie wyprowadzić z upływu czasu czy biegu zdarzeń” (s. 9). Wielką energię badawczą skierowała na młodzież. Traktowała młodość jako czas niezwykły; pełen trudności, napięć i obaw, a zarazem znamieny dla rozwoju – nie tylko jednostek, ale także społeczeństw. Widziała w młodzieży ogromny potencjał do mentalnej zmiany wspólnot, do jakościowego przeformułowania systemu wartości. Widziała bezpośrednią zależność pomiędzy tym, jak myśli młodzież, co jest dla niej ważne, czego pragnie i czego się boi, a tym, kim będziemy jako społeczeństwo za kilka lat.

Wczesne doświadczenia naukowe zaowocowały kilkoma cechami odznaczającymi jej badania: przywiązaniem do pytań o relacje między cechami systemu i rozwojem jednostek (i odwrotnie wpływem jednostek na trwanie lub zmiany systemu), poruszaniem się na styku subdyscyplin (socjologia młodzieży, socjologia edukacji, socjologia wsi) i dyscyplin (socjologia, psychologia społeczna), uprawianiem socjologii odwołującej się do badań empirycznych oraz stawianiem pytań, na które – w jej odczuciu – warto odpowiadać. Była badaczką starającą się podejmować problemy, których rozwiązanie miało praktyczny sens i znaczenie – żywiła bowiem głębokie przekonanie, że nauka musi służyć czemuś istotnemu.

Okres związku z toruńską Stacją IRWiR PAN skończyła w połowie lat dziewięćdziesiątych po uzyskaniu habilitacji (w IFiS PAN) na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Młdzież wiejska jako efekt socjalizacji pogranicznej. Między lokalizmem a totalizmem* (IRWiR PAN, 1991), nadal jednak pracowała w IRWiR w Warszawie. Od 1996 roku związana była z Instytutem Socjologii UMK, od 2012 jako profesor zwyczajny. Przez krótki czas (2005–2007) pracowała w Międzynarodowym Instytucie Studiów nad Kulturą i Edukacją Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji we Wrocławiu.

Autorka 10 monografii, redaktorka kilku prac zbiorowych oraz autorka kilkudziesięciu artykułów publikowanych w prestiżowych czasopismach polskich i zagranicznych. Autorka ekspertyz dotyczących młodzieży i edukacji (sporządzanych m.in. dla Senatu RP, Instytutu Spraw Publicznych, FDPA, Funduszu „Know-How”), wśród których szczególną uwagę zyskał raport „Młodzi 2011” przygotowany dla Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Była to pierwsza tak kompleksowa analiza sytuacji młodych po przełomie transformacyjnym. Miała też aspekt praktyczny – rekomendacje wypracowane na podstawie tych analiz znalazły się w zapisach Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności”.

Kierowała w ostatnich latach dwoma dużymi projektami badawczymi. W latach 2015–2020 była to kontynuacja wspomnianych już badań longitudinalnych, pt. Projekty życiowe, projekty społeczne i solidarność międzypokoleniowa w okresie późnej transformacji systemu. Kontynuacja badań longitudinalnych (NCN, OPUS). Wcześniej w latach 2014–2017 kierowała badaniem międzynarodowym realizowanym przez partnerów z 9 krajów pt. Youth in postcommunist space: new opportunities, new challenges, new problems (NCN, Harmonia). Badanie to dotyczyło w szczególności tego, jaka jest rola młodego pokolenia w procesach transformacji ustrojowej w krajach z doświadczeniem socjalizmu. Poszukiwano odpowiedzi na pytania, czy procesy transformacji ustrojowej w analizowanych krajach mogą liczyć na wspierający udział młodego pokolenia, czy to raczej ono będzie źródłem problemów. Wyniki tego badania opublikowała wraz z innymi członkami zespołu w książce *Zmiana warty*.

Młode pokolenia a transformacje we wschodniej Europie i Azji (Scholar, Warszawa 2017).

Oba projekty stały się podstawą nie tylko dla licznych publikacji, ale także okazją do kształcenia kadr. Była promotorem 6 doktoratów, chętnie korzystano z jej wiedzy w przewodach doktorskich i habilitacyjnych.

Zaangażowana w życie stowarzyszeń socjologicznych. Od 2000 roku członek Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, w latach 2005–2008 wiceprzewodnicząca PTS. Od 2007 roku członek Komitetu Socjologii PAN. Od 2018 roku członek rady programowej sekcji RN30: Youth and Generation Europejskiego Towarzystwa Socjologicznego. Aktywny członek Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

* * *

Krystyna Szafranec była nieprzeciętną, dociekliwą badaczką, a także człowiekiem, którego obecność intensywnie wpływała na innych. Jej dokonania naukowe fascynowały i inspirowały. Wszyscy, którzy choćby przelotnie mieli z nią kontakt, pozostawali pod wrażeniem jej energii, odwagi, bezpośredniości i wrażliwości.

Krystyna wiele wymagała od siebie i od innych, była bezpośrednia w nazywaniu spraw, także własnych i naszych (jej wychowanków) słabości. Była kompetentna, racjonalna, niezależna, odważna, łatwo podejmująca decyzje i niepodająca się w trudnych sytuacjach, ale jednocześnie emocjonalna, opiekuńcza, wrażliwa na potrzeby innych, zdolna do poświęcania się i ciepła w relacjach. Będzie nam brakowało Krystyny.

Monika Kwiecińska-Zdrenka